

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**Оцінка рівня конкурентоспроможності та напрямів її підвищення на
виноградно-виноробних підприємствах Херсонського регіону в
умовах кризи галузі**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 471 групи
Спеціальності 051 Економіка
Освітньо-професійної програми Економіка
Гринів Валентина Степанівна

Керівник доцентка, кандидатка економічних
наук Фурдак Маргарита Миколаївна
(наук. ступінь, вчене звання, П.І.Б.)
Рецензент директор з розвитку персоналу
ТОВ «Автопланета Плюс» Крамаровська
Лариса Петрівна
(посада, П.І.Б.)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ.

1.1. Сутність категорії «конкурентоспроможність» - аналіз економічної думки.

1.2. Показники рівня конкурентоспроможності підприємства та методика їх визначення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОГРАДНО-ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

2.1 Загальна характеристика сучасного стану виноградно – виноробного виробництва в Україні.

2.2 Аналіз та оцінка показників рівня конкурентоспроможності виноградно – виноробних підприємств Херсонської області.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИНОГРАДНО – ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ.

3.1. Основні вектори підвищення рівня конкурентоспроможності виноградно - виноробних підприємств

3.2. Кластеризація виноградно - виноробного виробництва як шлях до підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Зважаючи на непросту ситуацію, яка склалася в Україні, а саме політичну та економічну кризу, що спіткала країну протягом останніх років, важливим є розвиток різних сфер господарювання і насамперед аграрних підприємств. Дуже незадовільні темпи техніко-технологічного оновлення виноградно - виноробного виробництва внаслідок його капіталоемності, використання застарілих несучасних, ресурсовитратних технологій, незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, нерозуміння вітчизняних виноробів важливості враховувати в своїй діяльності кон'юнктуру ринку, відсутність конкурентних позицій вітчизняної виноградної та виноробної продукції на зовнішніх ринках стримують розвиток українського конкурентоспроможного виноградарства та виноробства. Оцінка стану конкурентоспроможності виноградно – виноробних підприємств дає змогу, при грамотному менеджменті, своєчасно реагувати на можливі загрози і виклики сучасності та максимально стабільно функціонувати в умовах сучасного непростого ринкового середовища. Відтак, проблема підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виноградно - виноробних підприємств є нагальною, потребує вивчення, визначення та вирішення. Актуальність означених питань обумовила вибір теми даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою проведеного дослідження є оцінка рівня конкурентоспроможності окремих виноградно – виноробних підприємств Херсонської області та визначення напрямів її підвищення в умовах кризи галузі

Поставлена мета для свого досягнення потребує вирішення наступних **завдань**:

- узагальнити теоретичні і методичні основи та проаналізувати економічну думку щодо сутності категорії «конкурентоспроможність»;
- дослідити підходи щодо визначення показників рівня конкурентоспроможності підприємств;
- оцінити сучасний стан виноградно – виноробного виробництва в Україні;
- проаналізувати розвиток та стан виноградно – виноробної галузі в Херсонському регіоні та рівень її конкурентоспроможності ;
- визначити основні вектори підвищення рівня конкурентоспроможності виноградно - виноробних підприємств Херсонської області;
- розглянути кластеризацію виноградно - виноробного виробництва як перспективну альтернативу підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі.

Об'єктом даного дослідження є процеси щодо підвищення конкурентоспроможності виноградно - виноробних підприємств Херсонської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних факторів забезпечення конкурентоспроможності виноградно - виноробних підприємств та напрямів її підвищення.

Методи дослідження. У ході роботи та дослідження даного питання застосовувалися багато як загальних, так і специфічних наукових методів, підходів та прийомів. Так, монографічний метод використовувався в 1 розділі при розгляді теоретичних та практичних викладок із зазначеної теми та вивченні наукової думки щодо економічної природи терміну конкурентоспроможності. В розділі 2 при аналізі показників конкурентоспроможності підприємств Херсонської області та оцінці їх в динаміці за ряд років, застосовувалися методи

розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний, абстрактно-логічний, а також описові методи економічного аналізу: середні та відносні величини(при обрахунку показників рентабельності, коефіцієнту витратоємкості), динамічні ряди (при аналізі даних за ряд років щодо змін показників конкурентоспроможності), графічний прийом (при відображенні динаміки натуральних показників економічної ефективності виноградарства і виноробства України і Херсонської області, коефіцієнта витратоємкості тощо). При формуванні висновків та узагальненні результатів дослідження застосовувались прийоми абстрактно – логічного методу, як то індукції, дедукції, аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення результатів дослідження, що забезпечило аргументованість та достовірність зроблених висновків.

Методологічною базою даного дослідження були чинні законодавчі акти України, нормативні документи, науковий доробок вітчизняних економістів, які займаються зазначеною тематикою та інші методичні джерела. Інформаційною основою дослідження стала бухгалтерська звітність окремих виноградних та виноробних підприємств Херсонської області

(ПрАТ «Південна винокурня», ПрАТ «ТД «Таврія», ПАТ «Князя Трубецького»), річні звіти та пояснювальні записки до них, виробничо-фінансові плани підприємств, а також довідникова література і дані інтернет-сайтів із зазначеної тематики.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ.

1.1 Сутність категорії «конкурентоспроможність» - аналіз економічної думки.

Питанням конкурентоспроможності підприємств приділялось багато уваги ще в класичній економічній літературі Адамом Смітом, Давидом Рікардо (науковий доробок якого ліг в основу теорії міжнародної торгівлі), Ж.-Ж. Ламбеном, М. Портером, А.Дж. Стріклендом, А.А. Томпсоном тощо. Ця тема також розкрита в працях І. Ансоффа, Ф. Буккереля, Г. Багієва, О. Віханського, Г. Гольдштейна, М. Книша, Ф. Котлера, Г. Мінцберга, Р. Фатхутдінова, та багатьох інших.

Відтак, категорія «конкурентоспроможність» завжди мала неоднозначні трактування в економічних доробках. Для її визначення Д. Рікардо використовує поняття порівняльних витрат, Є. Хекшер – поняття порівняльних переваг, М. Портер використовує порівняння конкурентних переваг, факторів управління та продуктивності використання ресурсів, І. Ансофф використовує термін конкурентного статусу фірми тощо. Однак, всі автори, користуючись різною термінологією при визначенні сутності поняття конкурентоспроможності, вказують на її порівняльний та часовий характер, тобто рівень конкурентоспроможності може бути різним у двох або більше підприємств та може динамічно змінюватись в часі.

Окремо слід визнати, що в сучасних умовах розвитку суспільства конкурентоспроможність виступає як проблема національної безпеки.

Адже існує конкурентоспроможність товарів, підприємств, компаній, цілих регіонів, країн, і всі ці поняття і терміни тісно взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного. Тому під час дослідження питання конкурентоспроможності підприємств закономірно постає питання аналізу економічного стану країни - виробника. Відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності 2017-2018 (The Global Competitiveness Index), визначеного на Всесвітньому економічному форумі, Україна в 2018 році займала 81 місце серед 137 країн світу за рівнем конкурентоспроможності [1]. Відтак, від підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств-виробників різних напрямленостей та форм господарювання, прямо пропорційно залежить загальноекономічна ситуація в країні та національна безпека країни. Завоювання й утримання конкурентних переваг є основним критерієм успіху підприємства в боротьбі за своє виживання в умовах непостійного зовнішнього економічного і політичного середовища. Для цього підприємства мають здійснювати пошук та створювати конкурентні переваги як результат побудови ефективного механізму управління конкурентоспроможністю в непростих умовах глобалізованої економіки. Конкурентоспроможність підприємства є характеристикою економічного стану підприємства, який направляє перспективи його розвитку, потенційну можливість досягнення стратегічних завдань.

Загалом, конкурентоспроможність підприємства можна розглядати як спроможність виробляти і продавати свою продукцію швидко, якісно, недорого, в великих обсягах, з достатнім рівнем обслуговування. **2** Тобто, конкурентоспроможність – це можливість випереджати інших, використовуючи свої конкурентні переваги під час досягнення поставлених задач. З іншого боку, конкурентоспроможність можна назвати критерієм адаптації суб'єктів господарювання до нових ринкових умов.

Конкуренція може відігравати не тільки позитивну, а й негативну роль: поглинання дрібних товаровиробників великими, банкрутство одних та збагачення других, збільшення соціальної нерівності, диференціація рівня добробуту різних верств населення, рост безробіття та рівня інфляції в країні. Конкурентоспроможність підприємства – це саме та характеристика, в якій проявляється подвійна суть конкуренції: можливість функціонування підприємства в жорстких умовах конкурентної боротьби залежить тільки від його конкурентоспроможності.

За думкою О.Б.Каламан, «синергетичний ефект щодо підвищення конкурентоспроможності виноробних підприємства може бути забезпечений реалізацією організаційно-економічного механізму його розвитку», тобто «...системи організаційних інструментів і економічних заходів, правових норм, методів, форм управління економічними процесами в сфері виноробства для забезпечення підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств виноробства в умовах змін зовнішнього середовища.» [3,4]

Отже, багато літературних джерел освітлюють питання сутності категорії «конкурентоспроможність» та методики її, що дає можливість диференціювати їх на різні групи [5,6,7,8,9,10,11,12,13]. Проте відсутність у вітчизняних підприємств, зокрема виноградно - виноробних, достатнього досвіду завоювання конкурентних переваг, невирішеність практичних, методологічних і прикладних проблем забезпечення своєї конкурентоспроможності на фоні загального занепаду галузі, потребують додаткових розробок, обумовлюють їх актуальність та вибір теми дослідження.

1.2 Показники рівня конкурентоспроможності підприємства та методика їх визначення.

Існує багато методик оцінки конкурентоспроможності підприємства, його продукції, якості тощо. Зокрема, методика оцінки конкурентоспроможності товару, що базується на їх рейтингу може обчислюється за формулою:

$$P_{t=1}^n = \prod Q_i \quad (1),$$

де: P_t – рейтинг t-го товару;

Q_i – показник якості товару;

n – кількість показників якості [14].

Достоїнства цієї методики: простота розрахунків; наявність оперативної інформації щодо якості продукції. Все це дає можливість оперативно реагувати на зміни у кон'юнктурі ринку. Недоліки методики: розрахунок рівня конкурентоспроможності базується на якісних показниках товару, не враховуючи вплив економічних показників, отже її недоцільно використовувати для довготермінового планування.

Методика розрахунку конкурентоспроможності товару за обсягом продажу пропонує наступну формулу:

$$K_{ij} = \sum_{i=1}^n a_i b_i \rightarrow 1 \quad (2),$$

Де K_{ij} – конкурентоспроможність i-го товару на j-му ринку;

a_i – частка i-го товару в об'ємі продаж;

b_i – показник значимості ринку, де представлено продукцію підприємства [15].

І хоча ця методика дає можливість достовірно оцінити динаміку продаж на ринках, проте вона не враховує якість продукції, отже не може об'єктивно та в повній мірі відобразити рівень конкурентоспроможності даної продукції.

Існує також диференціальний метод оцінки рівня конкурентоспроможності, який спирається співставленні характеристик продукції, що аналізується та бази порівняння. Однак цей метод унеможлиблює повну та однозначну оцінку рівня конкурентоспроможності продукції, оскільки не враховує впливу кожного параметра товару, а лише базового. Тому більш широке поширення мають змішані та комплексні методи оцінки конкурентоспроможності. Зокрема, змішаний метод об'єднує в собі комплексний і диференціальний методи, при цьому теж є недосконалим, оскільки не враховує споживчі характеристики товару. Та все ж для розвиненого ринку самими придатними є змішаний та комплексний методи визначення рівня конкурентоспроможності, оскільки вони передбачають обрахування інтегрального або комплексного показника конкурентоспроможності з огляду на ціну споживання.

Отже, здійснення оцінки показників конкурентоспроможності продукції може відбуватися різними методами в залежності від критерії оцінки:

- 1) прямі та непрямі;
- 2) такі, що застосовуються на стадії вироблення продукції та ті, що застосовуються в ході реалізації продукції;
- 3) розрахункові, матричні, графічні, комбіновані;
- 4) диференційовані, комплексні, змішані.

В той же час, за науковою думкою вітчизняних економістів і аналітиків, всі ці методики визначення показників конкурентоспроможності підприємств лише частково характеризують і розкривають рівень конкурентоспроможності виробництва та продукції, оскільки не в повній мірі відображають вплив всіх чинників та факторів на конкурентоспроможність.

Адже характеристика продукції, її затребуваність характеризується трьома основними групами показників, як то:

показники якості, економічні показники щодо виробництва цієї продукції, та ще одна група показників щодо економічного середовища, в якому знаходиться виробництво продукції [16]. Тому, в умовах посилення процесу глобалізації економік світу, коли на загальний рівень конкурентоспроможності підприємств впливає все більша низка чинників та факторів, серед науковців на перший план виходить питання про винахід інтегрального показника конкурентоспроможності підприємств та пошуку логічних, адекватних вимог щодо методів її оцінки. На даний же час наукова думка розподіляє показники конкурентоспроможності підприємств на 4 групи в залежності від критеріїв оцінки - показники, що характеризують:

- ефективність виробничої діяльності підприємства,
- фінансовий стан підприємства,
- ефективність організації збуту та просування товарів,
- конкурентоспроможність товару.

Розглянемо кожну групу показників, їх роль в оцінці та алгоритм розрахунку.

1. Показники, що характеризують ефективність виробничої діяльності підприємства:

а) показник витрат на виробництво одиниці продукції, відображає саме ефективність понесених витрат при випуску продукції. Обчислюється як відношення валових витрати до обсягу випущеної продукції;

б) показник фондоддачі, характеризує ефективність використання основних виробничих засобів підприємства. Розраховується як результат від ділення обсягу виробленої продукції на середньорічну вартість основних виробничих засобів підприємства;

в) рентабельність продукції, характеризує рівень прибутковості виробництва даної продукції. Розраховується як відношення прибутку

від реалізації продукції підприємства до валових витрат, або повної собівартості продукції;

г) продуктивність праці, що відображає ефективність організації виробництва та використання робочої сили на підприємстві. Розраховується як результат від ділення обсягу виробленої продукції на середньоспискову чисельність працівників.

2. Показники, що характеризують фінансовий стан підприємства:

а) коефіцієнт автономії, який характеризує незалежність підприємства від позикових джерел. Розраховується як відношення власних засобів підприємства до загальної суми джерел фінансування;

б) коефіцієнт платоспроможності, відображає здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання і оцінює вірогідність банкрутства. Представляє результат від ділення вартості власного капіталу на загальні зобов'язання;

в) коефіцієнт абсолютної ліквідності, оцінює якісний склад засобів, що є джерелами покриття поточних зобов'язань. Обраховується як результат ділення грошових коштів і цінних паперів, що швидко реалізуються на суму короткострокових зобов'язань.

г) коефіцієнт оборотності оборотних коштів, характеризує ефективність використання оборотних коштів підприємства, фактично означає час, протягом якого оборотні кошти підприємства проходять всі стадії виробництва і обертання. Обчислюється як виручка від реалізації продукції по відношенню до середньорічного залишку оборотних коштів.

3. Показники ефективності організації збуту та просування товарів:

а) рентабельність продажу, характеризує рівень прибутковості підприємства, правильність цінової політики. Є відношенням у відсотках прибутку від реалізації до обсягу продаж;

б) коефіцієнт затовареності готовою продукцією Відображає ступінь затовареності, чим більший показник, тим менший попит на продукцію підприємства. Обраховується як відношення обсягу нереалізованої продукції до обсягу продаж;

в) коефіцієнт завантаження виробничих потужностей, характеризує ділову активність підприємства, ефективність роботи служби збуту. Визначається як відношення обсягу виробленої продукції до виробничих потужностей підприємства;

г) коефіцієнт ефективності реклами і засобів стимулювання збуту, назва показника відображає його природу, обчислюється як відношення витрат на рекламу і стимулювання збуту до приросту прибутку від реалізації продукції.

4. Показники конкурентоспроможності товару:

а) якість виробленої продукції, відповідає здатності товару задовольняти потреби споживачів у відповідності до його призначення. Визначається комплексним методом.

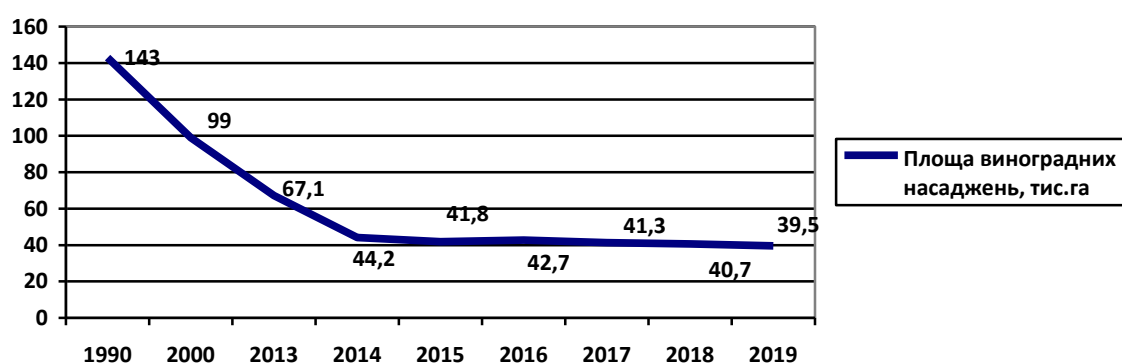
б) ціна товару, характеризується доступністю продукції для споживача, обраховується різними методами.

Отже, для оцінки та аналізу факторів, що визначають рівень конкурентоспроможності підприємства, пропонуються різні методики і показники, як то оцінка за обсягом продаж, за рейтингом продукції, диференціальний метод, комплексний тощо. Різні автори розглядають конкурентоспроможність та показники її вимірювання з різних кутів зору. В розділі 2 даного дослідження розглянемо деякі показники щодо визначення рівня конкурентоспроможності підприємств виноробної галузі Херсонської області.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОГРАДНО-ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ КРАЇНИ ТА РЕГІОНУ

2.1 Загальна характеристика сучасного стану виноградно – виноробного виробництва в Україні.

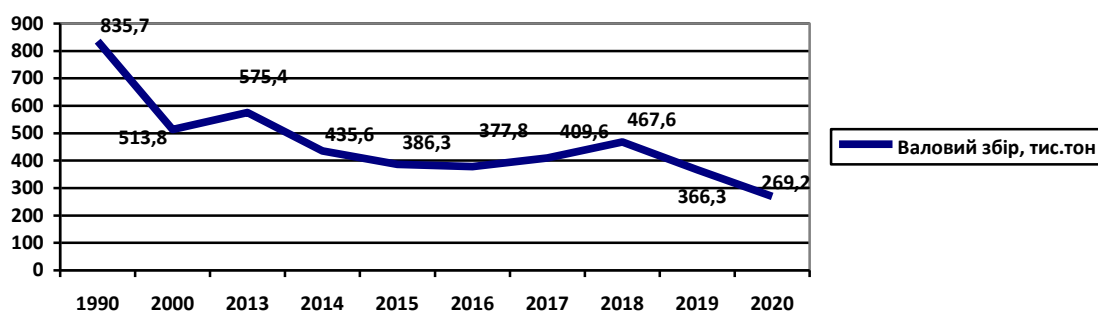
Виноградарсько – виноробна галузь АПК є специфічною внаслідок того, що виноградарство та виноробство нерозривно пов'язані між собою: виноробне виробництво повністю залежить від ефективності функціонування виноградарства, як джерела сировини для свого виробництва. Тому аналізувати стан виноробної галузі відокремлено від аналізу виробництва винограду і навпаки було б некоректним та непоказовим. На сьогодні слід констатувати, що виноградарство України як галузь АПК знаходиться в глибокій економічній, фінансовій та ресурсній кризі. Зокрема, на рисунку 1 чітко простежується катастрофічне зменшення площ виноградних насаджень за роки незалежності України.

Рис.1 Динаміка площ виноградних насаджень в плодоносному в Україні в усіх категоріях господарств.

Джерело: [17]

Як видно з рисунку 1, постійне падіння показника наявних площ виноградників, яке відбувалося в країні з 1990 року, досягло свого апогею в 2014 році, що обумовлено втратою частини площ під виноградниками в АР Крим. Відтоді показник майже не змінювався, залишаючись в межах 25% від рівня 1990 року. Це потягло за собою зниження показника валового збору урожаю, як столових сортів для споживання в свіжому вигляді, так і технічних для потреб виноробства(рис.2).

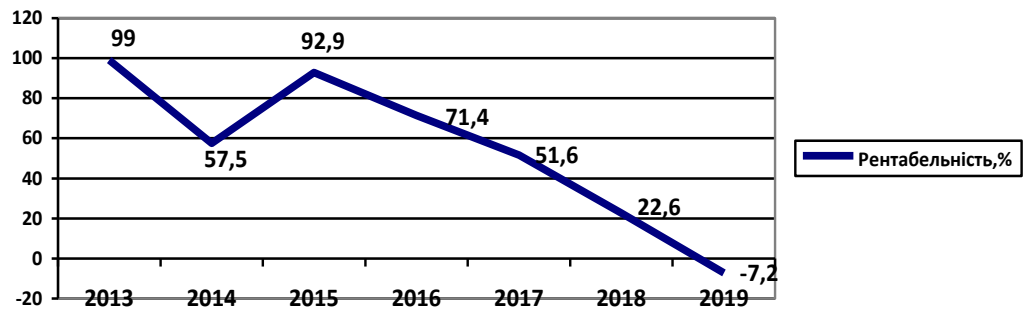

Рис. 2 Динаміка валового збору винограду в Україні в усіх типах господарств

Джерело: [17]

Як видно з рисунку 2, валовий збір винограду з показника 835,7 тис. т в 1990 році зменшився до 269,2 в 2020 році, або в 3,1 рази. За офіційними статистичними даними виробництво винограду на 1 особу з 2015 року в Україні стабільно знаходиться в межах 9-11 кг в рік, що є недопустимо низьким показником.

Окремо слід розглянути динаміку рентабельності виробництва винограду – показника, що характеризує конкурентоспроможність підприємств і продукції, як це було означено в розділі 1 дослідження (рис. 3).

Рис. 3 Динаміка рентабельності виробництва винограду в Україні

Джерело: [17]

Як видно з рисунку 3, динаміка рентабельності виробництва винограду має катастрофічний вигляд, особливо спад спостерігається в 2018-2019 роках - аж до -7,2%. Ніколи ще за роки незалежності України виробництво винограду не було збитковим, як це відбулося в 2019 році. Забігаючи наперед, скажемо, що звичайно ж це не могло не позначитись на результатах функціонування і виноробної галузі країни.

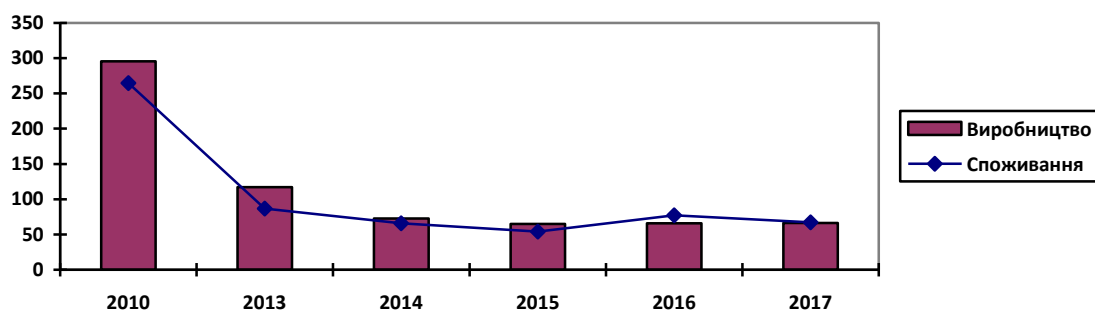
Проблемами виноградарства як сировинної бази виноробства сьогодні є:

- 1) відсутність державного фінансування, що посилює дисбаланс закладених та розкорчованих виноградних насаджень;
- 2) низький рівень врожайності, далекий від потенційно можливого;
- 3) недостатній в порівнянні з європейським догляд за вітчизняними насадженнями;
- 4) висока вартість матеріалів для догляду за виноградниками та технічних засобів для цього;
- 5) зрідженість наявних виноградних плантацій.

Всі ці проблеми виливаються в зниження фінансових результатів як виноградарських, так відповідно і виноробних підприємств - виручки від реалізації продукції, зменшення прибутковості, зменшення обсягу експорту тощо.[3, 18, 19, 20, 21].

Серед чинників, що впливають на стан виноробства, окрім кризового стану виноградарства як сировинної бази, слід відмітити рівень попиту на цю продукцію та культура споживання вина в Україні. Україна знаходиться на 91 місці в світі за кількістю споживання вина, поступившись країнам Африки та навіть мусульманським країнам. Є загальнопризнана тенденція, що обсяг споживання вина знаходиться в прямо пропорційному зв'язку з рівнем добробуту населення країни – відтак, є закономірним, що в Україні в своїх смакових уподобаннях лише 9% українців надають увагу вину. В той же час, наявний ресурсний потенціал виноградарства як сировинної бази для потреб виноробства міг би забезпечити рівень споживання вина, як в передових виноробних країнах. Та навіть при такій ситуації рівень споживання вина в Україні в останні роки перевищує обсяги виробництва (рис. 4). Як видно з рисунку, споживання вина українцями з 2010 по 2017 рік стрімко зменшувалось – з 264,7 млн. л в 2010 році до 67,0 млн. л в 2017 році, або на 74,7%. При чому, основне падіння відбулося в 2010-2013 роках, тобто до кризового 2014 року, коли частина виробництва і споживання вибула із статистичних даних.

Рис. 4. Виробництво та споживання вина в Україні

Джерело: 17, 22

Крім того, рисунок 4 наочно ілюструє, що в 2016-2017 роках рівень споживання вина українцями перевищує об'єм його виробництва. Причиною цього стала в останні роки експансія на український ринок вина імпортової недорогої виноробної продукції невисокої якості, що

була залишками в країнах Європи. Вітчизняний виноробний бізнес не зміг конкурувати з низькою ціною імпортного вина, яке заповнило вітчизняну роздрібну мережу, відтак в 2019 році відбулося затоварення готовою продукцією, що не знайшла свого споживача, на складах вітчизняних виробників вина, і це катастрофа для українського виноробства [22].

Таблиця 1

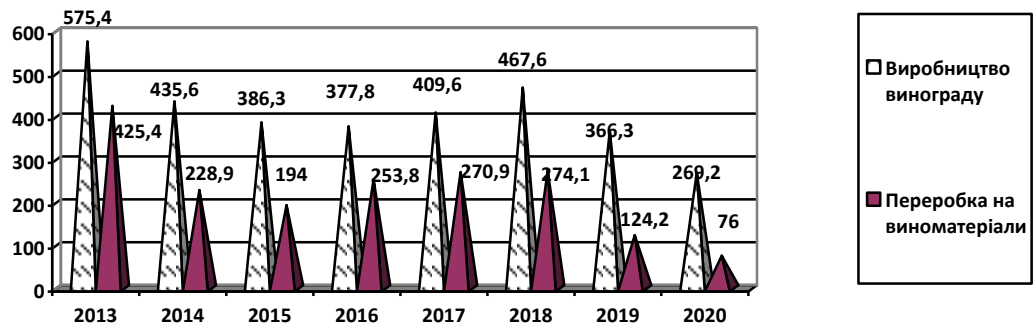
Переробка винограду на виноматеріали в Україні, тис. т

	2017		2018		2019		2020	
	показник	питома вага,%	показник	питома вага,%	показник	питома вага,%	показник	питома вага,%
Переробка винограду на виноматеріали	270,9	100,0	274,1	100,0	124,2	100,0	76,0	100,0
В т.ч.:								
власно виробленого	42,3	15,6	71,8	26,2	34,2	27,5	20,8	27,4
купленого	228,6	84,4	202,3	73,8	90,0	72,5	55,2	72,6
Середня ціна купівлі, грн.т.	5883,4		5463,3		5453,7		6608,4	

Джерело: [17]

Дані таблиці 1 свідчать, що хоча на перший погляд в Україні з 2018 року питома вага власно вирощеного винограду в обсягах переробки суттєво не змінюється, проте це відбувається на фоні стрімкого зменшення обсягів переробки винограду на виноматеріали, що призводить до суто математичного результату ніби то покращення показника. На ділі ж обсяг переробки винограду на виноматеріали зменшився за 4 роки з 270,9 тис. т в 2017 році до 76,0 тис.т в 2020 році, або в 3,6 раза.

Рисунок 5 ілюструє сказане вище, тобто зміну показників виноградарства та виноробства в Україні в динаміці за ряд років.

Рис. 5. Динаміка основних показників виноградарства та виноробства в Україні

Джерело: [17]

З рисунку чітко видно, що переробка винограду на виноматеріали з 2013 року дуже знизилась, і в 2020 році склала лише 17,9% від рівня 2013 року.

В груповому асортименті виробництво виноматеріалів також зазнало суттєвих коливань, навіть за 4 роки з 2016 по 2019 рік включно (табл.2). Зокрема, на 11,4 в.п. зменшилась питома вага виробництва виноматеріалів для виготовлення шампанських та ігристих вин в загальному обсязі вироблених виноматеріалів. В натуральному вираженні зменшення за цей період склало 3191,4 тис. дал, або в 2,7 раза. Такий обвал пояснюється зниженням попиту на шампанські та ігристі вина, навіть в свята, отже підприємства змушені були відреагувати на зміну кон'юнктури ринку. В той же час, на 11,9 в.п. збільшилась питома вага виробництва коньячних виноматеріалів, хоча в натуральних показниках все майже залишилось на рівні 2016 року.

Та все ж, за думкою вітчизняних виробників виноградно - виноробної продукції, головним невирішеним питанням галузі є відсутність її збалансованості, що виражається в майже повній відсутності державної підтримки на законодавчому рівні, досить жорстких вимогах до малого виноробства, відсутності повноцінного механізму кредитування виноградно - виноробних підприємств, відсутності спрощеного оподаткування для підприємств галузі.

**Динаміка виробництва виноматеріалів в груповому
асортименті по Україні**

	2016		2017		2018		2019	
	група	питома вага, %	група	питома вага, %	група	питома вага, %	група	питома вага, %
Виноматеріали усього, тис. дал	16637,4	100,0	18721,3	100,0	19749,7	99,7	9882,7	99,8
з них:								
для шампанських та ігристих вин	5086,6	30,6	4978,2	26,6	5079,9	25,7	1895,2	19,2
Коньячні	2126,6	12,8	3985,4	21,3	4990,2	25,3	2443,7	24,7
Столові	8428,6	50,6	8654,5	46,2	9279,1	47,0	5085,9	51,5
Кріплені	698,5	4,2	842,5	4,5	279,9	1,4	311,7	3,2
Для закладки на витримку столові	51,9	0,3	69,3	0,4	-	-	118,9	1,2
Інші	245,2	1,5	191,4	1,0	66,3	0,3	-	-

Джерело: 17

Окремо, як вже згадувалось, слід сказати про майже повну відсутність в Україні цивілізованої культури споживання виноробної продукції. Цьому негативному явищу сприяє і тенденція до зростання обсягів дешевих та не досить якісних виноматеріалів як сировини для потреб вторинного виноробства, з яких неможливо виготовити більш якісне, а відтак і конкурентоздатне вино. Відтак, Україна не має рівних можливостей конкурувати з країнами – учасницями СОТ не тільки на зарубіжному, а й навіть на вітчизняному ринках винограду і вина. Адже сьогодні український ринок переповнено європейською виноробною продукцією, яка має низьку ціну в роздрібній мережі і користується внаслідок цього попитом у вітчизняного споживача. Слід визнати, що така конкуренція лише за ціновою ознакою може призвести до краху

вітчизняного виноробства. За інформацією аналітиків ринку, в 2018 році вже відбулося затоварення внаслідок цього складів виноробних підприємств півдня України залишками незатребуваної продукції, відтак технічний виноград врожаю 2019 року став непотрібним, відбулася масова викорчовка виноградників в Одеській – близько 500 га та Миколаївській – близько 200 га [23].

Крім того, негативні наслідки відсутності державної фінансової підтримки та неврегульованість вітчизняного законодавства проявляються у вигляді:

- постійного скорочення площ під виноградниками як технічних, так і столових сортів;
- низька врожайність плантацій;
- зменшення обсягів переробки винограду в деяких історично виноробних регіонах України;
- загальне скорочення виробництва вин в Україні .

Вважаємо, що в умовах кризи галузі кожне вітчизняне виноградарське та виноробне підприємство має знайти свою нішу та забезпечити свій внесок у формування та сталий розвиток прибуткової виноградарсько – виноробної галузі, створивши свою конкурентоздатну позицію в цьому сегменті виробництва. Тому вирішення питання щодо підвищення конкурентоспроможності виноградарсько - виноробного виробництва для економіки України є нагальним та має державне значення. Проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виноградарства та виноробства є складною, багатогранною та комплексною, тому вимагає вирішення на всіх рівнях господарювання, суміжних галузей та гілок влади.

2.2 Аналіз та оцінка показників рівня конкурентоспроможності виноградно – виноробних підприємств Херсонської області.

Розвиток виноградно – виноробної галузі в Херсонському регіоні повторює загальні тенденції, притаманні стану виноградарства і виноробства в Україні в цілому. Скорочення площ виноградних насаджень – з 6,5 тис.га в 2013 році до 4,5 тис. га в 2019 році, валового збору з 62,6 тис.т в 2013 році до 22,4 тис.т в 2019 році, рентабельності виробництва винограду з 98,7% в 2013 році до -12,3% в 2019 році свідчать про загальний занепад виноградарства в регіоні, що має наслідком кризу і в функціонуванні підприємств виноробної галузі. Динаміка фінансових результатів окремих виноробних підприємств Херсонської області зібрана в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка фінансових результатів виноробних підприємств Херсонської області

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ПрАТ «Південна винокурня»							
Чистий дохід від реалізації продукції	105488	137611	168803	335550	351327	357522	450521
Собівартість реалізованої продукції	90958	114186	117717	246759	258927	248844	349922
Валовий прибуток	14530	23425	51086	88791	92400	108678	100599
Чистий фінансовий прибуток	2991	4022	2482	4222	4649	3182	2901
ПрАТ «Таврія»							
Чистий дохід від реалізації продукції	193724	454022	721586	704382	773147	*	*
Собівартість реалізованої продукції	52961	239701	349471	568800	662015	*	*
Валовий прибуток	140763	214321	372115	135582	111132	*	*

Продовження таблиці 3								
Чистий фінансовий прибуток	1750	-	203504	71665	31116	*	*	
ПАТ «Князя Трубецького»								
Чистий дохід від реалізації продукції	6441	11297	28747	33774	40732	*	*	
Собівартість реалізованої продукції	(4715)	(7427)	(11496)	(12934)	(18584)	*	*	
Валовий прибуток		3870	17251	(20840)		*	*	
Чистий фінансовий прибуток	-4076	-3053	7537	3123	-723	*	*	

Джерело: [24]

*Дані за 2018-2019 роки не оприлюднено з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

З таблиці 3 видно, що чистий фінансовий прибуток таких виноробних підприємств Херсонської області, як ПрАТ «Південна винокурня», ПрАТ «Таврія» та ПАТ «Князя Трубецького» за досліджуваний період поступально зменшувався, що є підставою вважати це загальною негативною тенденцією виноробної галузі регіону. І хоча чистий дохід від реалізації продукції зростав (наприклад, в ПрАТ «Південна винокурня», на 26,0% в 2019 році в порівнянні з 2018 роком), собівартість реалізованої продукції зростала значно більшими темпами (на 71,1% на тому ж підприємстві в той же період). ПАТ «Князя Трубецького» взагалі за офіційними статистичними даними є збитковим 2013, 2014 та 2017 роках.

В розділі 1 було визначено, що конкурентоспроможність підприємства характеризується зокрема рівнем рентабельності. Для оцінки конкурентоспроможності окремих виноградарсько – виноробних підприємств Херсонської області розглянемо рентабельність зазначених підприємств з урахуванням різних критеріїв оцінки. Так, в таблиці 4 розраховано показники рентабельності продажів – валову, операційну та

чисту рентабельність реалізованої продукції. Показник валової рентабельності реалізованої продукції говорить про рівень ефективності господарської діяльності підприємства та правильність політики ціноутворення. Аналіз показав, що цей показник на досліджуваних підприємствах хоча і є позитивним, все ж знаходиться на низькому рівні – 26% в ПрАТ «Південна винокурня» та 14,4% в ПрАТ «Таврія» в 2017 році.

Таблиця 4

Рентабельність продажів виноробних підприємств Херсонської області

	ПрАТ «Південна винокурня»			ПрАТ «Таврія»		
	2013	2016	2017	2013	2016	2017
Валова рентабельність реалізованої продукції	14,0	26,0	26,0	72,66	19,25	14,37
Операційна рентабельність реалізованої продукції	7,0	6,0	5,0	20,35	12,30	-
Чиста рентабельність реалізованої продукції	3,0	1,0	1,0	9,0	10,17	4,02

Джерело: самостійно обраховано автором на підставі [24].

Одночасно з показником валової рентабельності проаналізуємо коефіцієнт операційної рентабельності реалізованої продукції підприємств, що дасть інформацію, чим викликана зміна рентабельності, найчастіше це збільшення адміністративних та збутових витрат. Як видно з таблиці, операційна рентабельність мала тенденцію до зниження в обох досліджуваних підприємствах.

Показник чистої рентабельності реалізованої продукції свідчить про суму прибутку на одну гривню реалізованої продукції та говорить про вплив структури капіталу на рентабельність підприємства. Отже, в 2013 році одна гривня реалізованої продукції приносила ПрАТ «Південна винокурня» 3 копійки прибутку, ПрАТ «Таврія» - 9 копійок, в

той час як в 2017 році ці показники зменшились до 1 копійки та 4 копійок відповідно, що свідчить про погіршення конкурентних позицій на обох підприємствах.

Проведені розрахунки свідчать, що рентабельність сукупного та власного капіталу на ПрАТ «Південна винокурня» та ПрАТ «Таврія» є позитивною, хоча і незначною, чого не скажеш про ПАТ «Князя Трубецького», де в 2013 році рентабельність сукупного та власного капіталу мала від’ємні значення, що свідчить про не конкурентоспроможність підприємства в той період(табл. 5) І хоча підприємство в наступні роки покращило свої економічні показники, все ж в 2016 та 2017 роках вони є дуже низькими, щоб можна було свідчити про ефективне використання інвестицій, вкладених в виробництво та конкурентоспроможність своєї продукції.

Таблиця 5

Рентабельність інвестицій виноробних підприємств Херсонської області

	ПрАТ «Південна винокурня»			ПрАТ «Таврія»			ПАТ «Князя Трубецького»		
	2013	2016	2017	2013	2016	2017	2013	2016	2017
Рентабельність сукупного капіталу	3,3	1,6	1,6	0,23	3,43	1,36	-0,57	3,61	0,72
Рентабельність власного капіталу	19,0	15,0	14,0	0,53	13,62	5,59	-8,86	5,83	1,37

Джерело: самостійно обраховано автором на підставі [24].

Таблиця 6 характеризує динаміку загальної рентабельності ПрАТ «Південна винокурня» за 7 останніх років. Як видно з таблиці, рентабельність виробничих запасів на досліджуваному підприємстві знаходиться на достатньому рівні і складає в 2019 році 69,4%, що

свідчить про досить ефективне використання свого виробничого потенціалу. Цей висновок можна віднести і до показника загальної рентабельності підприємства – 41,0% в 2019 році.

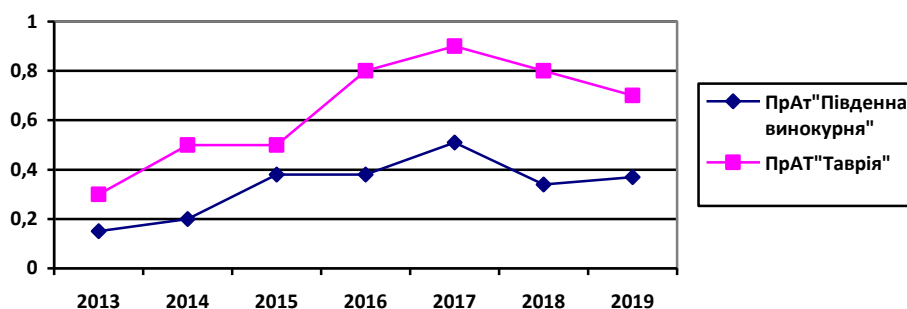
Таблиця 6

Динаміка загальної рентабельності ПрАТ «Південна винокурня»

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальна рентабельність виробничих запасів	0,29	0,36	0,74	0,70	0,51	0,687	0,694
Загальна рентабельність підприємства	0,19	0,20	0,31	0,40	0,34	0,40	0,41

Джерело: самостійно обраховано автором на підставі [24].

Наостанок розглянемо коефіцієнт витратоємкості, який характеризує ефективність операційної діяльності підприємств (рис.6).

Рис. 6 Коефіцієнт витратоємкості операційної діяльності виноградарсько – виноробних підприємств Херсонської області

Джерело: розраховано автором на підставі [17]

Як видно, в обох досліджуваних підприємствах цей коефіцієнт досить низький, хоча і має тенденцію до поступального збільшення. При цьому наглядно видно, що в ПрАТ «Таврія» рівень конкурентоспроможності, з огляду на ефективність операційної діяльності вищий ніж в підприємстві – конкуренті.

Отже, проведений аналіз деяких показників, що характеризують рівень конкурентоспроможності досліджуваних підприємств, дозволяє

зробити висновок про неоднозначність конкурентних позицій виноградно –виноробних підприємств Херсонської області в ринковому середовищі. Проте загальною є тенденція до погіршення результатів своєї господарської діяльності, особливо в останні роки, що потребує стратегічних заходів щодо виходу із кризи, поліпшення економічних результатів фінансово – господарської діяльності та підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку винограду та виноробної продукції.

РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИНОГРАДНО – ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ

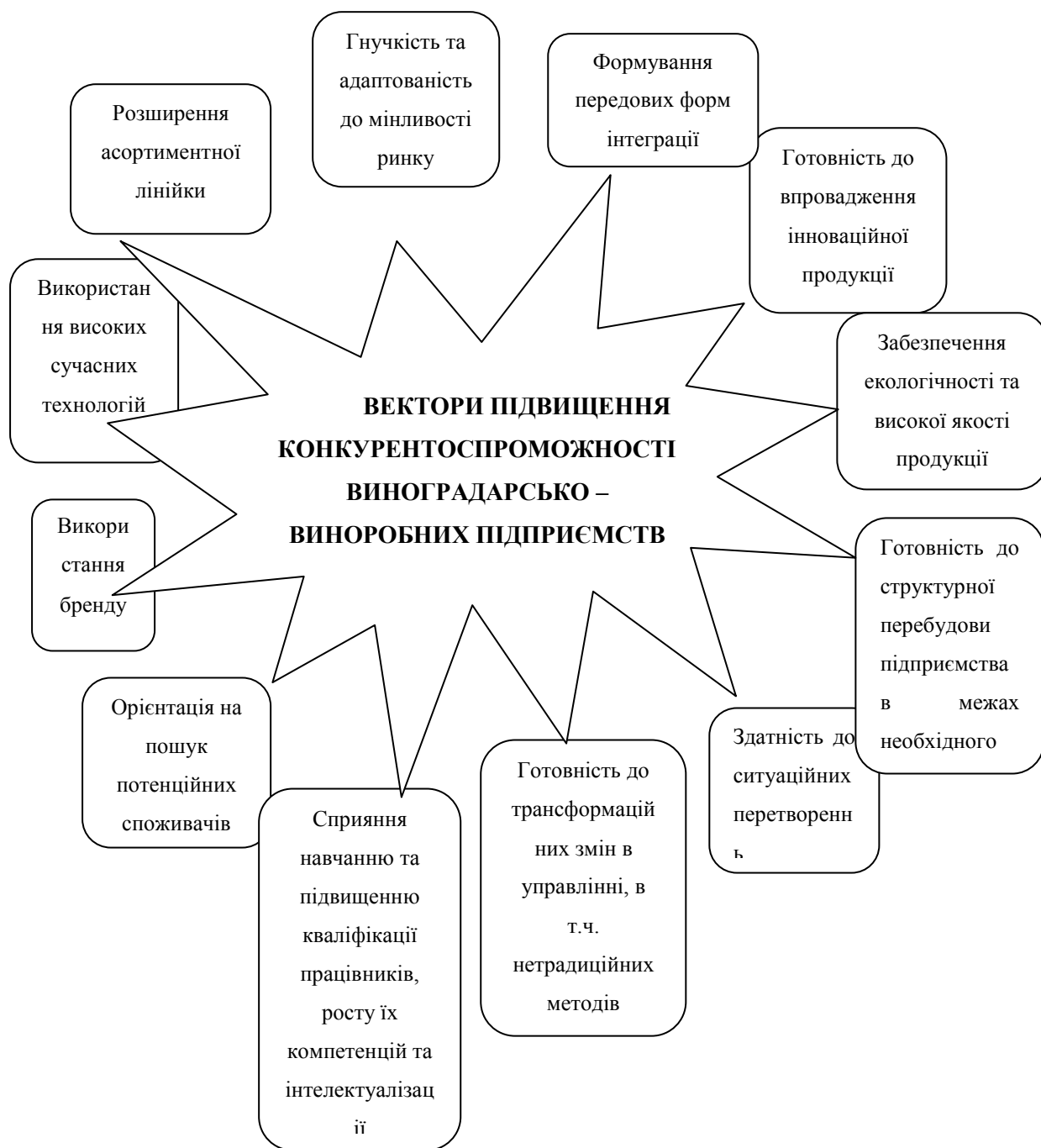
3.1 Основні вектори підвищення рівня конкурентоспроможності виноградно - виноробних підприємств

Фінансово – господарська діяльність виноградарсько – виноробних підприємств , що сьогодні функціонують в умовах невизначеності та мінливості змін зовнішнього середовища, високого рівня конкуренції, потребує перегляду стратегій та концепцій щодо підвищення рівня своєї конкурентоспроможності з метою виживання в цей складний для галузі час та зайняття своєї достойної ніші на ринку винограду, вина і виноробної продукції. Пропонуємо наступні напрями щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виноградарсько – виноробних підприємств, зібрані в одну схему (рис. 7).

Рисунок дуже стисло відображає запропоновані нами заходи щодо потенційної можливості підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі в умовах її кризи. Розглянемо деякі з них більш детально.

Вважаємо, що одним з найважливіших та сучасних інструментів конкурентоспроможності на світовому ринку вина і виноробної продукції в сьогоднішніх умовах є винний бренд, задачею якого є викликати довіру до продукції, забезпечувати стійкі асоціації у споживачів з винами високої якості, готовність купувати вина саме цієї країни чи виробника, сприяти просуванню вин з географічним позначенням та найменуванням за місцем походження. Тобто, продається саме ім'я, імідж країни або конкретного виробника вина.

Але це ім'я треба завоювати в жорсткій конкурентній боротьбі. В Херсонській області є ряд виробників, які мають своє ім'я та бренди своєї продукції: вина Князя Трубецького, лінійка коньяків ТМ "Таврія", "Георгіївський", "Борисфен", Jatone і AleXX тощо.

Рис. 7 Основні вектори підвищення конкурентоспроможності виноградарсько – виноробних підприємств

Джерело: самостійно побудовано автором

Ще одним напрямом на шляху до підвищення конкурентоспроможності виноградарсько – виноробних підприємств в умовах глобалізації світової економіки на наш погляд, має стати диверсифікація. Диверсифікація виноробства з іншими сферами бізнесу, як то, туристичним, ресторанним, готельним, медичним, сувенірним та іншими, не тільки підніме його на новий щабель в своєму розвитку, забезпечивши конкурентоспроможність виноробства в цілому, а й дасть можливість привернути увагу нових споживчих аудиторій, створити нові робочі місця, в кінцевому результаті підвищити прибутковість виробництва.

З цим напрямком підвищення конкурентоспроможності виноградарсько – виноробних підприємств тісно переплітається й інший – впровадження інноваційної продукції. Адже конкурентоспроможність підприємства забезпечується конкурентоспроможністю своєї продукції, яку воно випускає. В свою чергу, конкурентоспроможність продукції можна визначити як сукупність споживчих характеристик продукту, яка дозволяє підприємствам змагатися и з аналогічним товаром на конкурентному ринку в певний відрізок часу. Відтак, підвищення конкурентоспроможності продукції незмінно призведе до підвищення конкурентоспроможності підприємства. Шляхом до цього є розробка та впровадження в виробництво інноваційної продукції, тобто такої, що не має аналогів. Теоретично інноваційна продукція – це новий конкурентоспроможний продукт, що відповідає наступним вимогам :

- є результатом виконання інноваційного проекту;
- виробляється в Україні в перший раз;
- є більш конкурентоспроможним;
- мають істотно вищі економічні та технологічні- показники.

Переконані, що з метою підвищення своєї конкурентоспроможності підприємство обов'язково має оновлювати товарний асортимент та здійснювати інноваційну діяльність,

спрямовану на випуск на ринок принципово нової конкурентоспроможної продукції. Зокрема, вважаємо, що з виноградного соку можна виготовляти солодоці та десерти, як то чурчелу та щербет, що будуть мати попит, оскільки в Україні вони не виробляються в промислових масштабах, а лише кустарним способом в домашніх умовах. Тим більше, переконані, що це буде мати попит в умовах курортної зони півдня України, коли в літній період кількість споживачів збільшиться в рази за рахунок відпочивальників, що прибувають з усіх регіонів України.

Серйозним внутрішнім резервом та одним з напрямків підвищення прибутковості та й конкурентоспроможності виноградно –виноробних підприємств вважаємо раціональне використання та переробку відходів виробництва. Переробка винограду на виноматеріали дає значну кількість відходів – до 20% від маси винограду. Це гребені, вичавки, кісточки, що залишаються після віджимання соку з винограду, дріжджі, що осідають внаслідок бродіння виноматеріалу, осадки, що випадають після спиртування вина; винний камінь, що утворюється на стінках бочок і чанів при витримці вина, коньячна барда, що залишається в результаті отримання коньячного спирту. Впевнені, що всі ці продукти необхідно максимально використовувати в силу їх цінності, при цьому буде досягатися екологічний ефект безвідходного виробництва та економічний ефект підвищення конкурентоспроможності підприємств в непростих умовах загальної кризи виноградарсько –виноробної галузі.

Формування та розвиток в регіоні передових форм інтеграції – це питання досить об'ємне, тому розглянемо його окремо.

3.2 Кластеризація виноградно - виноробного виробництва як шлях до підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі

В умовах сьогодення, коли країна знаходиться в умовах політичної та економічної невизначеності, а виноробну галузь, як це видно з проведеного в розділі 2 дослідження, спіткала глибока криза, найголовнішим шляхом підвищення та укріплення позицій конкурентоспроможності виноградарсько-виноробних підприємств України має стати пошук нових прогресивних сучасних форм інтеграції. Тема інтеграції в агропромисловому комплексі не нова в науковій економічній літературі. Так, вітчизняний вчений, економіст, автор багатьох підручників та методичних посібників В.Г.Андрійчук агропромислову інтеграцію розглядає як «розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини» [25]. Інший економіст, також з ім'ям в вітчизняній науці П.Т.Саблук вважає агропромислову інтеграцію процесом з'єднання сільського господарства і промисловості, який «ґрунтується на сукупності виробничих взаємовідносин і різною мірою проявляється і удосконалюється протягом усього розвитку суспільного виробництва»[26]. Електронна економічна енциклопедія визначає агропромислову інтеграцію як «форми органічного поєднання сільськогосподарського і промислового виробництва, що забезпечує більш ефективне використання виробничих можливостей, трудових ресурсів, виробничої і соціальної інфраструктури» [27].

Однією із причин, що потребує активного розвитку сучасних форм інтеграції у виноградарсько - виноробній галузі, та впливає на її економічну ефективність, є залежність результатів виноробного

виробництва від стану функціонування виноградарства, зокрема, як від кількості вирощеного винограду – сировини для виноробства, так і в дуже значній мірі від якості цієї сировини. Крім того, як визначено в розділі 2 дослідження, кінцеву продукцію виноробства не завжди представляється можливим ще й вигідно реалізувати, зважаючи на неконкурентоспроможність ціни вітчизняної продукції в порівнянні з імпортною, якої зараз дуже багато на полицях роздрібною мережі в Україні. Не слід забувати і про протиріччя між потребою виноробного виробництва України в сировині і існуючим потенціалом сировинної бази, про що теж говорилось в розділі 2 даної роботи. . Негативно впливає на ефективність та конкурентоспроможність галузі притаманна сучасному виноробству широка практика, прийнята до дії українськими виробниками, виробництва вин на давальницьких умовах, що не сприяє зниженню собівартості вітчизняного виноробного продукту, збільшенню рентабельності виробництва та підвищенню своєї конкурентоспроможності на ринку вина.. В той же час, окремому виноробному підприємству важко зайняти достойне місце в ринковій ніші й успішно витримувати конкуренцію як з вітчизняними, так і з зарубіжними постачальниками виноробної продукції. Адже, наприклад, для відновлення зріджених та викорчуваних виноградних насаджень потрібні суттєві капітальні інвестиції в галузь, а державний механізм підтримки виноградарства і виноробства сьогодні в Україні не працює.

Крім того, в аналітичній літературі не так часто згадується існуючий дисбаланс економічних інтересів виробників винограду, переробних підприємств та торгівлі, коли на долю торгівельних підприємств припадає основна частка прибутку від реалізації виноробної продукції, тобто найбільше заробляють не товаровиробники, а реалізатори.

Все, що сказано вище, дає нам підставу стверджувати, що виноробна галузь України потребує створення нових сучасних

інтеграційних зв'язків між виноробними підприємствами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності, які в тій чи іншій мірі пов'язані з виробництвом чи реалізацією виноробної продукції для забезпечення оптимального кінцевого результату своєї діяльності, підвищення економічної ефективності виноробного виробництва та посилення своєї конкурентоспроможності. Це має бути вигідним не лише для виноробів, а й для їх партнерів: раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів, інвестування виноробних підприємств в розвиток виноградарства як своєї сировинної бази, поліпшення якості вина та іншої виноробної продукції, впровадження передових досягнень науково-технічного прогресу призведе до взаємовигідного ефективного конкурентоспроможного функціонування всіх ланок інтеграційного об'єднання внаслідок узгоджених дій технологічно пов'язаних між собою підприємств. Наші висновки підтверджуються думкою вітчизняного теоретика інтеграційних процесів в українському сільському господарстві В.І.Ємцева про те, що формування інтегрованої форми господарювання, де від кожної її складової залежить кінцевий результат – вироблення конкурентоспроможної продукції та отримання максимального прибутку, « дозволить сільськогосподарським виробникам знизити витрати на виробництво конкурентоспроможної продукції й отримати джерела коштів на ведення виробництва за рахунок удосконалення економічних механізмів взаємодії сільськогосподарських і переробних підприємств» [28]. І в цьому зв'язку на перший план виходить кластерний підхід до створення інтегрованих об'єднань виробників - сучасний ефективний метод формування конкурентних переваг, підвищення конкурентоспроможності виробництва, признаний та оцінений в усьому світі. Досвід розвинених країн світу дозволяє робити висновок, що кластери можна вважати новим вектором економічного зростання, оскільки лише в межах кластерного об'єднання можна найбільш повно досягти високого рівня

конкурентоспроможності підприємств, що входять до кластеру, що спричинить підвищення конкурентоспроможності галузі, далі - окремого регіону, і в результаті - країни в цілому. В країнах Європи кластеризація національних економік набула великого поширення як засіб підвищення конкурентоспроможності та механізм реагування на кон'юнктуру ринку, що постійно змінюється.

Вперше поняття «кластер», виділив американський класик - економіст М.Портер, розробивши теорію конкурентоспроможності і кластерів. В своєму дослідженні «Конкурентні переваги країн» він розглядав теорію національної, державної і місцевої конкурентоспроможності з огляду на світову економіку і саме кластерам відводив провідну роль. Отже, за М.Портером, кластером є «група географически соседствующих взаимосвязанных компаний и связанных с ними организаций, действующих в определенной сфере и характеризующихся общностью деятельности и взаимодополняющих друг друга» [29].

За трактовкою Портера, існує три основні риси кластерних об'єднань підприємств:

- географічне місцезнаходження (місто, регіон, країна тощо);
- рівень взаємовигідного зв'язку між підприємствами – партнерами по кластеру;
- технологічний взаємозв'язок підприємств різних галузей, що об'єднуються в кластер.

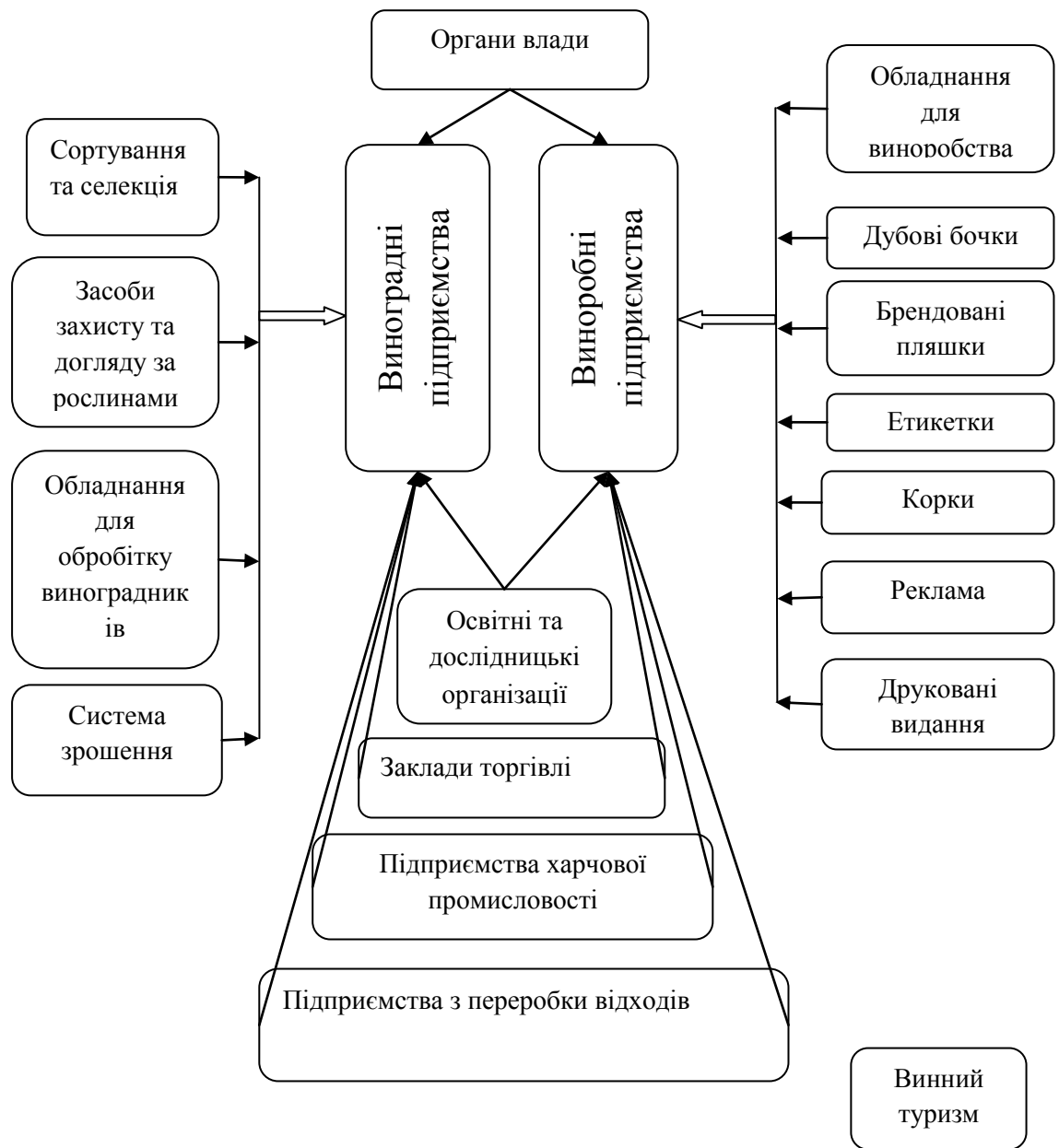
Відтак, за інтерпретацією М. Портера, будь – яке кластерне інтегроване об'єднання включає такі елементи: «постачальники спеціалізованих факторів виробництва; постачальники сервісних послуг; виробники побічних продуктів; спеціалізовані провайдери інфраструктури; фінансові інститути; навчальні заклади та науково – дослідні установи; установи, що займаються інформаційним забезпеченням кластера; торгівельні підприємства та асоціації» [30].

Прикладом успішного діючого кластерного об'єднання в труді М.Портера приводиться Каліфорнійський виноробний кластер, який ілюструє сильні взаємозв'язки основних та допоміжних галузей, пов'язаних між собою одним кінцевим результатом.

Тому вважаємо, що з огляду на теперішній кризовий стан вітчизняної виноробної галузі, в умовах відсутності державної підтримки виноробного бізнесу, дієвим механізмом, здатним компенсувати деструктивні процеси в галузі та економіці всієї країни можуть виступити кластери – «гнучкі інтеграційні об'єднання суб'єктів господарської діяльності для досягнення і посилення конкретного господарського ефекту» [31].

Вважаємо, що Херсонська область потребує створення сучасної, економічно та соціально обґрунтованої Концепції формування та розвитку виноградно-виноробного кластеру на своїй території на засадах адаптації класичних інструментів кластеризації до регіональних економічних, фінансових і правових аспектів з огляду на інноваційний потенціал регіону. Формування Херсонського виноградно – виноробного кластеру, за нашим переконанням, відкриє великі перспективи поступального динамічного економічного розвитку виноробних підприємств регіону та підвищення конкурентоспроможності в результаті їх об'єднання внаслідок ефекту масштабу. Виноградно – виноробний кластер Херсонського регіону дозволить уникнути великої кількості посередників, забезпечити короткий шлях кінцевої продукції від виробника до споживача, мати самостійно вибрані ринки збуту, забезпечить оптимальну збалансованість сировинних ресурсів, дозволить звести до мінімуму втрати на всіх стадіях єдиного технологічного процесу «виробництво – переробка – реалізація», що буде сприяти підвищенню ефективності виробництва, конкурентоспроможності підприємств та залученню інвестицій», як висловився про цей процес дослідник процесів кластеризації в Україні

В.Ємцев [32]. Пропонуємо наступну модель Херсонського виноградно – виноробного кластера (рис.8).

Рис.8 Виноградно – виноробний кластер Херсонського регіону

Джерело: самостійно побудовано автором

Для створення виноградно – виноробного кластера, на нашу думку, в регіоні є всі наявні ресурси та характерні риси:

- географічна концентрація (тобто він буде об'єднувати суб'єктів господарювання Херсонського регіону);
- спеціалізація (це буде виноградно-виноробне виробництво);

- різноспрямований склад учасників (наявність в своєму складі як господарств, що займаються безпосередньо виробництвом сировини та виноробної продукції, так і підприємств інших напрямностей торгівельних, постачальних, фінансових, навчальних закладів тощо);

- логічна, адекватна кількість учасників, затребувана для досягнення позитивної динаміки розвитку;

- симбіоз конкуренції і кооперації між суб'єктами - учасниками кластеру;

- інноваційність .

Переконані, що побудова такої інтегрованої сучасної ринкової структури, як Херсонський виноградно-виноробний кластер, максимально сприятиме підвищенню конкурентоспроможності виноробних підприємств області, а також підвищенню рівня ефективності всієї виноградарсько – виноробної галузі країни та її загальної конкурентоспроможності. Синергетичний ефект виноградно – виноробного кластеру Херсонської області буде полягати в тому, щоб придати виробництву вина, виноматеріалів, коньяків «закінчену форму організації і управління з раціональним вирішенням технічних, технологічних, економічних питань, пов'язаних з одержанням сировини, заготівлею, транспортуванням, переробкою, зберіганням і реалізацією готової продукції» [32].

Окремо слід відмітити, що українське виноградарство та виноробство, на відміну від інших галузей, не має досвіду подібної форми інтеграції, тому приклад створення Херсонського регіонального виноградно – виноробного кластера став би поштовхом для відродження галузі в масштабах всієї країни.

ВИСНОВКИ.

1. Проведений аналіз першоджерел та методичної наукової літератури дозволяє зробити висновок, що категорія «конкурентоспроможність» завжди розглядалась різними авторами по-різному та мала неоднозначні трактування в економічних доробках. Починаючи з класиків економічної науки (Д. Рікардо Є. Хекшера, М. Портера) та до сучасних вітчизняних науковців (Г. Багієва, О. Віханського, Г. Гольдштейна, М. Книша, Ф. Котлера, Г. Мінцберга, Р. Фатхутдінова, та багатьох других) наукова думка намагається визначити суть економічного поняття конкурентоспроможність з різних кутів зору в залежності від критеріїв та факторів оцінювання. Узагальнено та абстрагуючись можна сказати, що конкурентоспроможність – це фактично досягнута можливість випереджати інших суб'єктів, використовуючи свої конкурентні переваги під час своєї бізнесової діяльності.

2. Підходів до методики оцінки конкурентоспроможності підприємства, як і до безпосередньо її показників існує багато. Зокрема, це методика оцінки конкурентоспроможності товарів, що базується на їх рейтингу, методика розрахунку конкурентоспроможності за обсягом продажу, диференціальний, та змішаний методи оцінки рівня конкурентоспроможності. Кожен з цих методів має свої переваги та свої недоліки, та всі вони лише частково характеризують рівень конкурентоспроможності підприємства та його продукції, оскільки не в повній мірі відображають вплив всіх факторів та чинників на конкурентоспроможність. Тому, в умовах ринкової економіки з її жорсткою конкурентною боротьбою, на перший план виходить питання

про винахід єдиного інтегрального показника конкурентоспроможності підприємств та пошуку адекватних критеріїв щодо методики її оцінювання.

3. Сучасний стан виноградно – виноробного виробництва в Україні можна оцінити як критичний. З одного боку, можна констатувати занепад виноградарства, як сировинної бази виноробства: зменшення площ виноградних насаджень з 143 тис. га в 1990 році до 39,5 тис. га в 2019 році, або в 3,6 рази, зменшення валового збору винограду з 835,7 тис. т в 1990 році до 269,2 тис.т в 2020 році, або в 3,1 рази. Особливо кричучою та негативною показовою є динаміка показника рівня рентабельності виробництва винограду – з 99,0% в до кризовому 2013 році до від’ємного значення -7,2% в 2019 році. Тобто, за 7 останніх років галузь стала збитковою. Негативними факторами, що вплинули на сучасний стан вітчизняної виноробної галузі стали: економічні (економічна криза 2013 року та її наслідки, невисокі показники економічного розвитку України,), політичні та юридичні (рост акцизу на вино, заборона активної реклами алкоголю, політична нестабільність в країні, зростання тарифів на енергоносії), соціальні (спад купівельної спроможності населення), технологічні (відсутність розвитку інноваційних технологій як після кризове явище), екологічні, а також зміна смакових уподобань споживачів (перехід на дешевий сегмент великої кількості імпортової виноробної продукції), та розвиток домашнього виноробства.

Такий стан виноградарства не міг не позначитися на розвитку виноробної галузі країни. Майже залишившись без власної сировинної бази, в умовах нерівної цінової конкуренції з імпортом дешевим продуктом, та на фоні загальної економічної кризи в країні, занепад вітчизняного виноробства став невідворотнім.

4. Розвиток виноградарства і виноробства в Херсонській області відповідає загальним тенденціям розвитку галузі в масштабах України.

Аналіз та оцінка деяких показників конкурентоспроможності окремих виноградарсько – виноробних підприємств регіону показали, що хоча вони і змінюються по роках, все ж їх динаміка нестабільна, відзначається дуже низькими показниками, і говорити про високий рівень їх конкурентоспроможності на даному етапі розвитку не приходиться.

5. Резервами та основними векторами в напрямку підвищення конкурентоспроможності виноградно – виноробних підприємств Херсонської області в умовах кризи галузі пропонуємо наступні:

- розширення асортиментної лінійки продукції, що виробляється;
- розробка та використання бренду свого товару;
- орієнтація на пошук свого потенційного споживача;
- готовність до впровадження принципово нової, інноваційної продукції;
- використання високих сучасних технологій;
- рост компетенцій та інтелектуалізації працівників підприємства;
- забезпечення високої якості та екологічності продукції;
- гнучкість та адаптованість до зміни ринку, здатність до ситуаційних перетворень та готовність до структурної перебудови підприємства в межах необхідного.

6. Окремо пропонуємо розглянути пропозицію щодо розробки Стратегії та Концепції сформування Херсонського регіонального виноградно – виноробного кластеру як передової сучасної форми інтегрованого об'єднання, що з успіхом використовується в усіх розвинених країнах світу.

Переконані, що побудова такої інтегрованої ринкової структури, не тільки максимально сприятиме підвищенню конкурентоспроможності виноградарських та виноробних підприємств області, а й спричинить підвищення рівня ефективності всієї виноградарсько – виноробної галузі країни та її загальної конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дяченко Т.О., Седой В.Г. Методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності автотранспортних підприємств. Електронний ресурс. – [Режим доступу]- http://bses.in.ua/journals/2019/40_2019/19.pdf
2. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред.. О.Г.Янкового]. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с.
3. Каламан О.Б. Методологія розробки стратегії виноробних підприємств». [Дисертація на здобуття наукового ступеня д. е. н. за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)] – Електронний ресурс. – [Режим доступу]- <https://www.onaft.edu.ua/download/dissertation/thesis/2021/Disser-Kalaman.pdf>
4. Данько Ю. І., Лагодієнко Н. В., Турленко Н. В. Інвестиційний механізм забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 1. С. 52-59.
5. Шинкаренко В.Г. Управление конкурентоспособностью предприятия. Харьков : ХНАДУ, 2003. 186 с.
6. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія. Київ : Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2006. 160 с.
7. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія. Київ : Інститут аграрної економіки, 2007. 270 с.
8. Россіхіна О.Є. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2010. Вип. 2. С. 184-187

9. Цобер І.Ю. Аналіз підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємств / І.Ю. Цобер // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №6(96). – С. 151-155.
10. .Погорелов Ю.С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: [монографія] / Ю.С. Погорелов. – Х.: АдВА ТМ , 2010. – 352 с
11. .Єрмак А.В. Конкурентоздатність підприємства: сутність поняття (проблематика питання) /А.В. Єрмак // Вісник економічної науки України. – 2005. - №1. – С. 41- 44. 1
12. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: [навчальний посібник] / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
13. Жамойда О.О. Концепція конкурентоспособности товара / О.О. Жамойда // Вісник економічної науки України. – 2007. - №2(12). – С. 41-45
14. В.І. Блонська, Н.Т. Депа «Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності продукції» [Електронний ресурс] / В.І. Блонська, Н.Т. Депа //Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15, с.115-120
15. . Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства / С. М.Клименко, О. С. Дуброва, Д. О.Барабась – К.:КНЕУ, 2006. – 527с.
16. М. Юдін «Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності продукції» / М. Юдін // Економіст – 2010 - №6 – с.40
17. Державна служба статистики. Електронний ресурс. - [Режим доступу] - <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. Каламан О.Б. Аналіз стану та особливості управління підприємствами виноградарсько-виноробного підкомплексу. Економіка харчової промисловості. 2015. Т. 7, вип. 4. С. 40-43

19. Лагодієнко В.В. Розвиток агропромислового виробництва: регіональні особливості. Львів: ІРД НАН України, 2007. 292 с.
20. Лагодієнко В.В. Формування стратегії розвитку агропромислового виробництва регіону в напрямі формування продовольчої безпеки України. Таврійський науковий вісник. Херсон: Айлант, 2002. Вип.23. С. 126-132.
21. Лагодієнко В.В. Стан та наліз виробництва продукції рослинництва південного регіону України. Культура народів Причорномор'я. 2006. № 95. С. 144-149
22. В.О. Бойко, Н.О. Аверчева, Л.О. Бойко. Виноградарсько-виноробна галузь України – перспективний напрям агробізнесу – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/03/eapk_2019_3_p_61_70.pdf
23. Виноградарство та виноробство сьогодні. Вектор руху та розвитку галузі. Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://www.syngenta.ua/news/novini-kompaniyi/vinogradarstvo-tavinatorobstvo-sogodni-vektor-ruhu-ta-rozvitku-galuzi>
24. Мохненко А.С. Аналіз ефективності функціонування підприємств продовольчої сфери / А.С. Мохненко, О.М. Федорчук, О.І. Протосвіцька // Обліково-аналітичне забезпечення й оподаткування розвитку суб'єктів агробізнесу та сільських територій: колективна монографія; за ред. Л.О. Мармуль. – Херсон: Айлант, 2019. – С. 223-235.
25. Мохненко А.С. Економічна сутність конкуренції і конкурентоспроможності / А.С. Мохненко // Таврійський науковий вісник. – Херсон, 2010. – № 68. – С. 165-171.
26. Мохненко А.С. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємств / А.С. Мохненко, О.М. Федорчук, О.І. Протосвіцька // Розвиток підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища: управління, реалізація та перспективи: колективна монографія; за ред. Шарко М.В. – Херсон:

ФОР Вишемирський В.С., 2019. – С. 227-243.

27. Мохненко А.С. Оцінка конкурентоспроможності підприємств агропромислового сектору економіки / А.С. Мохненко // Сучасний стан та пріоритети розвитку системи обліку, оподаткування й аналізу виробничо-економічної діяльності суб'єктів господарювання агропромислового сектору економіки: монографія; за ред. Л.О. Мармуль. – Херсон: Айлант, 2018. – С. 158-167.

28. Мохненко А.С. Підвищення економічної ефективності підприємств в умовах євроінтеграційних процесів / А.С. Мохненко // Теорія, методологія і практика обліку, оподаткування й аналізу виробничо-економічної діяльності суб'єктів агробізнесу та сільських територій: нові реалії та перспективи в умовах інтеграційних процесів: колективна монографія; за ред. Л.О. Мармуль. – Херсон: Айлант, 2020. – С. 187-200.

29. Мохненко А.С. Стратегія розвитку регіонального газотранспортного підприємства / А.С. Мохненко, К.В. Мельникова, О.М. Федорчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". – Херсон, 2018. – № 32. – С. 91-94.

30. Мохненко А.С. Управління конкурентоспроможністю підприємства на основі застосування системного підходу / А.С. Мохненко, О.М. Федорчук, О.І. Протосвіцька / Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту – Черкаси, 2018. – № 2 (25). – С. 13-25.

31. Мохненко А.С. Формування системи забезпечення зовнішньоекономічної діяльності газотранспортного підприємства / А.С. Мохненко // Структурна модернізація економіки: прогностичні сценарії та перспективи розвитку регіону: монографія; за ред. проф. Шарко М.В. – Херсон: ПП "Вишемирський", 2018. – С. 276-284.

32. Mokhnenko A. Software economy as a vector of management of

innovative infrastructure of the region / A. Mokhnenko, O. Fedorchuk, K. Melnikova // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". – Хмельницький, 2019. – № 5. – С. 7-10.

33. Mokhnenko A. Concept of sustainable development of the food sector enterprises in the competitive environment / A. Mokhnenko, O. Fedorchuk, O. Protosivitska // Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: monograph; edited by Khudolei V., Ponomarenko T. – Prague: OKTAN PRINT s.r.o., 2019. – С. 123-141.

34. Mokhnenko A. Integration of the supply chain management and development of the marketing system / I.Perevozova, L.Horal, A.Mokhnenko, N.Hrechanyk, A.Ustenko, O.Malyuka, L.Mykhailyshyn // International Journal of Supply Chain Management. – 2020. – № 9. – Issue 3. – P. 496-507.

35. Mokhnenko A. Mathematical-Logistic Model of Integrated Production Structure of Food Production / A.Mokhnenko, V.Babenko, O.Naumov, I.Perevozova, O.Fedorchuk // CEUR Workshop Proceedings, 2020, Volume 2732, P. 446-454.

36. Stock market infrastructure development agency of Ukraine. Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://smida.gov.ua/db>

37. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с. ISBN 966–574–376–7

38. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник у питаннях і відповідях) // За ред. П. Т. Саблука // - К.: ІАЕ, 1999. - 532 с.

39. Бібліотека Воєводіна. Економічна енциклопедія. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/spiski/a-ya.html>.

40. Ємцев, В. І. Реалізація кластерного підходу як фактор забезпечення продовольчої безпеки країни / В. І. Ємцев // Економічний

аналіз: зб.наук.праць. - 2012. – Вип.11. – Ч. 3. - с. 227-232.

41. М.Портер. Конкуренція: Пер. с англ.: Уч.пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495 с.].

42. М.Портер. Конкуренція: Пер. с англ.: Уч.пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495 с.

43. Завадська Д. В. Економічна кластеризація: сутність, проблеми та перспективи розвитку в Україні / Д. В. Завадська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2012. - №1 (44). - С. 187-196.

44. Ємцев, В. І. Реалізація кластерного підходу як фактор забезпечення продовольчої безпеки країни / В. І. Ємцев // Економічний аналіз: зб.наук.праць. - 2012. – Вип.11. – Ч. 3. - с. 227-232.